

Kap 51 : Prins Carl (1861-1951) – ”Blå prinsen”.

Den 27 februari 1861 föddes prins Oscar Carl Wilhelm, hertig av Västergötland och 4:a i tronföljden. Liksom bröderna gick han först i slottsskola, därefter klass 1-5 i Beskowska skolan, sedan åter i slottsskola. Den 8 maj 1880 tog han studentexamen och läsåret 1881/82 studerade han på Uppsala universitet. Parallellt med den civila utbildning gick han en militär utbildning. Han kom sedan att ha tre karriärer: En militära karriär inom kavalleriet 1885-1912, en Röda Kors-karriär 1903-1945 och en karriär inom kungahuset. Carl var framgångsrik i alla sina tre karriärerna men tog synnerligen illa vid sig av den behandling han och bröderna utsattes för. Carl är faktiskt den ende prins som offentligt har protesterat mot sin prinsroll:

I detta sammanhang vill jag dock inskränka mig till att påvisa en inkonsekvens, till vilken vår grundlag gör sig skyldig, då den kringskär arvfurstarnas medborgerliga rättigheter. Svenska prinsar ära förbjudna att inneha civilt ämbete, och praktiken visar, att de i stort sett icke heller äga rätt att uppbära lön för sina militära tjänster. För en prins, som icke äger enskild förmögenhet och icke heller kan göra anspråk på bidrag från konungens civillista, blir genom nyss nämnda undantagsbestämmelser i grundlagen utkomstmöjligheterna högst avsevärt begränsade. Den frågan synes därför naturlig, om icke staten åtminstone i här berörda fall borde vara skyldig att ekonomiskt kompensera vederbörande för de reducerade förvärvsmöjligheter, som grundlagens efterlevnad medför. ... För övrigt har saken även en annan sida. Människan behöver icke blott bröd utan även arbete, sysselsättning, intressen, som fyller hennes liv, och ett förbud för deltagande i det statligt administrativa och politiska livet och väl även i det kommunala arbetet är en svår black om foten för unga män i vår särställning, och det är nu också en gång så, att sysslolöshet ofta är orsak till mycken synd och förargelse.¹

Carl har skrivit en reseskildring och sina memoarer (Bernadotte m.fl. 1886; prins Carl 1931, prins Carl 1936). Han har även skrivit ett antal utredningar, rapporter, pm & tal. Utöver detta finns två jubileumsskrifter (Josephsson 1936; Hultcrantz 1945) och några kortbiografier (Almén 1893: ss. 331-334; Swahn 1930: ss. 198-221; Knagg 1932: ss. 179-198; Lundebeck 1955: ss. 130-145; Elgklou 1978: ss. 119-125, 145-148; Ohlmarks 1980: ss. 124-125; Skott 1996: ss. 213-220; Sundberg 2004: ss. 238-239; Lindqvist 2010: ss. 79-82; Sundby & Almström Blom 2010; Norlin 2015: ss. 151-155). Skildringen utgår från dessa källor och kompletteras med ytterligare information.

*

Som barn var Carl en vildbasare och det finns flera historier om honom, t ex då han sköt med pilbåge på husets tavlor eller då han misshandlade sin yngre bror Eugen: ”[N]är prins Eugen knappast var mer än ett år gammal lyfte prins Carl upp honom till det lågt sittande fönstret och bultade med hans huvud mot rutan för att, som han sade, han skulle se om Tens [Eugens] huvud skulle hålla att spräcka rutan med!”² “Men på samma gång voro vi strängt efterhållna, och lyda skulle vi. [Vår mor bestämde] i detalj allt som angick oss, vår dagsindelning, vår läsning, vår fostran och vår vård.”³ Bröderna åt middag för sig själva men kom in för att hälsa när föräldrarna hade gäster.

¹ prins Carl 1931: s. 135.

² Wrangel 1924: ss. 189-190.

³ prins Carl 1931: s. 34.

Carl gick först i slottsskolan och därefter 1869-1876 i Beskowska skolan. Tiden i "Beskan" blev längre än tänkt. Han fick gå om 1:a klass därför att hans kunskaper från slottsskolan inte räckte och även 2:a klass därför att han under lek rev upp ett stort sår i huvudsvålen som blev infekterat och som han låg länge sjukskriven för. Handgemången och snöbollskrigen var ibland mycket våldsamma och Carl fick en gång en så hård sandblandad snöboll i ögat att han svimmade av den. Efteråt gladdes han över att ha fått utstå samma vedermödor som de övriga eleverna. "Något krusande för oss kom icke i fråga vare sig från lärarkårens eller skolpojknarnas sida, och det var just det som var så nyttigt. Visserligen användes gentemot oss tilltalsordet "prins", men detta var nog nödvändigt redan av det skälet, att det fanns många "Carlar" i min klass. Såsom familjenamn var Bernadotte här icke brukbart."⁴ Carl hade bara positiva erfarenheter av Beskan och satte även sin son Carl jr där.

I motsats till Gustaf & Oscar som i egenskap av kronprins & förste reserv hade ögonen på sig var det få som brydde sig om Carl. Det finns ett minimum av tidningsnotiser. Den 1 december 1876 konfirmerades han och Oscar – inte i kyrkan men privat i ett rum på slottet. Det tycks ha gått åtminstone Carl spårlöst förbi. Efteråt mindes han endast att han nu betraktades som tillräckligt vuxen för att ha ett eget klädkonto. I sina memoarer framställer sig Carl snarare som en naturvetare & panteist som ser Guds hand i skapelsen. Särskilt intryck tog han av Camille Flammarions populärvetenskapliga framställning "Bebodda världar". Den 8 maj 1880 avlade han studentexamen. Även den examen var en mindre affär med endast fadern, fyra vittnen (varav en norrman) och två censorer närvarande. Modern låg till sängs och bröderna sysslade med sitt. Någon formalitet var den dock inte:

Som skolpojke var jag inget ljus, hade särskilt svårt för matematik, och några år då jag växte oerhört hade jag svårt att följa med mina jämnåriga kamrater. Men så en dag – jag var väl då minst femton år – kom jag att ofrivilligt avlyssna ett samtal om mig mellan mina föräldrar. Jag hörde huru de beklagade min lojhet och uttalade sin misstro till min begåvning och min framtid. Först blev jag ledsen men sedan arg, icke på mina föräldrar utan på mig själv, och jag lovade mig, att den spådomen skulle då aldrig gå i uppfyllelse. Och när jag tänker på denna händelse och på dess djupgående verkningar på min framtida utveckling, är jag mina föräldrar oändligt tacksam för, att de den gången avslöjade sanningen för mig, detta må nu ha skett ofrivilligt eller med avsikt. Ett faktum är, att jag från den dagen spände min energi såsom aldrig tillförne och också omkring tre år därefter lyckades avlägga en ganska vacker studentexamen. I motsats till vad folk nog i allmänhet tror, var vår studentexamen visst ingen humbug eller lättare att absolvera än andras, snarare tvärtom. De skriftliga proven voro desamma som i alla statens skolor, och såsom tilläggsämne hade jag dessutom statskunskap.⁵

*

Carl hade – för att kunna bära uniform vid sin fars kröning – skrivits in som volontär vid Livgardet till häst redan 1872 men det dröjde till 1878 innan han gick någon militär utbildning. I mellantiden fick han ridlektioner. Hösten 1880 efter studentexamen deltog han i krigsskolans övningar & läste privat till officersexamen som han avlade den 21 januari 1881. Carl hade visserligen hjälp av handledare men en normal officersutbildning var på 1 ½ år. Carl var pinsamt medveten om att hans officersexamen var en "prinsutbildning". Därefter gjorde han en bildningsresa till Italien där han sammanstrålade med brodern Oscar som var

⁴ prins Carl 1931: s. 41.

⁵ prins Carl 1931: s. 70.

där på ett flottbesök: ”I Rom och Florens hade jag med stigande intresse besökt nästan alla kyrkor och museer, flitigt deltagit i säsongen i Rom och karnevalsuptågen på Corson, varit hos både påven och konungen och på återresan till Sverige tillbragt flera trevliga veckor i Nizza och Monte Carlo – med ett ord bildat mig och sökt inhösta nya erfarenheter av livet.”⁶

Läsåret 1881/82 studerade Carl tillsammans med Oscar på Uppsala universitet och följde delvis samma schema: Statskunskap för Oscar Ahlin, historia för professor Carl Gustaf Malmström, nyare tidens historia för docent Claes Annerstedt & litteraturhistoria för professor Carl Rupert Nyblom. Oscars föreläsningar i matematik & fysik bytte han dock ut mot filosofi för docent Pontus Wikner & nationalekonomi för docent för David Davidson. Senare kom han att läsa Pontus Wikners ”Tankar och frågor inför Människones son” vilket han hade stort utbyte av. Ytterligare litteratur var Erik Gustaf Geijers ”Svenska folkets historia” och Viktor Rydbergs ”Bibels lära om Kristus”. Carl läste också matematik för docent Matths Falk men gav upp. Det var inte så mycket nationsliv men de umgicks i lärar- & högre ståndsfamiljer och bjöd studiekamraterna på teaftnar. Carl var mycket road av att dansa och ”det sades i Upsala, att lika stolta som mammorna voro att deras döttrar fingo äran att bli uppbjudna av honom, lika ängsliga voro de för hans våldsamma framfart på dansgolvet.”⁷ Carl deltog även i Allmänna sången: ”Jag hade en ovanligt stark och ganska välljudande röst, men hörseln var redan då på något sätt rubbad hos mig, varför jag hade svårt att sjunga riktigt rent. ... Så kom jag in i O. D. (Orphei drängar) som ”farbror i nummer”, d. v. s. utan anspråk som sångare, och från detta berömda sångsällskaps samkväm i Uppsala och härliga sångaftnar har jag idel angenäma minnen.”⁸ Efter avslutade studier valdes han den 10 maj in i Kungl vetenskapsakademien som 1:e hedersledamot.

Varken Gustaf, Oscar eller Eugen hade någon militär utbildning utöver sina officersstudier. Gustaf hade inte ens avlagt sin officersexamen. Carl var däremot angelägen om att lära sig yrket från grunden så att han var kapabel till annat än att representera. 1882-1884 gick han på egen begäran krigshögskolans tvååriga kurs. Det var många studieavbrott för representation men han slutade som 2:a vilket han hoppades var på egna meriter. Erik Oxenstierna & Axel Ribbing ur slottsskolan följde samma utbildning. Carl ansåg efteråt att: ”Som den främsta vinningen av mina krigshögskoleår sätter jag detta, att det fria men samtidigt fordrande undervisningssätt, som följdes vid skolan, hos eleven framtvingade en självverksamhet och ett självförtroende, som tillsammans utgöra en så viktig förutsättning för framgång i livet.”⁹

Lärarna betygsatte eleverna på en skala 0-10. Carl var bäst i taktik & militär geografi (både 10). Sämst i ämnena matematik & krigskonstens historia (inget betyg). Beräknar man hans placering som medelvärdet av de ämnen där han fick betyg blev han mycket riktigt 2:a i sin årsklass på 27 officerare men borde i realiteten ha underkänts.

De övriga bröderna hade vinnlagt sig om att studietiden tillbringa tid i Norge för att markera samhörigheten. Inte så Carl som måste tvingas dit. Under studietiden var han där upprepade gånger och representerade även sin far under Alexander III:s kröning i Moskva. Tillkommer jakter, baler & statsbesök. Efter avslutade studier belönades han med ännu en bildningsresa tillsammans med Oscar i Indien och tillsammans med Eugen i Palestina & Syrien.¹⁰ Carl påbörjade sin resa den 22 november, träffade Oscar i Calcutta den 23 december & Eugen i Kairo den 19 februari. I Indien lyckades han & Oscar skjuta en ovanligt stor kungstiger – 2.82

⁶ prins Carl 1931: s. 96.

⁷ Nyblom 1948.

⁸ prins Carl 1931: ss. 147-149.

⁹ prins Carl 1931: s. 159.

¹⁰ Bernadotte m.fl. 1886; prins Carl 1931: ss. 221-338.

meter från nos till svans.¹¹ För övrigt var det mest turistande & middagar hos lokala potentater. Befolkningen var i regel vänligt inställd men i Hyderabad hade han militär eskort. På slutet av resan insjuknade Carl i tyfus och blev den 30 mars 1885 sängliggande i Istanbul där han hämtades hem av föräldrarna. Han hade sviter av sjukdomen flera år framåt men ansåg resan varit en stor upplevelse.

Sonen Carl jr påstod långt senare att tyfusen satt sig i öronen och därför var orsaken till faderns med tiden höggradiga hörselnedsättning men det förefaller vara en missuppfattning. Carl hade problem med hörseln redan under universitetsåren. Nedsättningen skall, trots hörselapparat, varit så allvarlig att den var orsaken till att han 1912 tog avsked från det militära.¹²

*

När han återhämtat sig praktiserade Carl på flera regementen: Livgardet till häst, Västgöta regemente och norska Gardemoen. Hans betyg berättigade honom till en aspirantplats på generalstaben och hösten 1888 blev han kapten där. Hösten 1886 & våren 1889 var han med faderns hjälp några månader i Tyskland och följde deras kavalleriövningar. Därefter växlade han mellan generalstaben och gardisttjänster. På generalstaben arbetade han på historiografiska avdelningen med en historik över slaget vid Helsingborg 1710. Arbetet var tråkigt men det självständiga genomförandet var en merit. Skriften har inte gått att lokalisera. Möjligen var han forskningsassistent i militärhistorikern Julius Mankells projekt om ämnet. 1890 var han skvadronchef på hästgardet. 1892 befordrades han till major och chef för generalstabens militärstatistiska avdelning (=underrättelseavdelningen). I den befattningen sammanfattade han sina tyska erfarenheter i skriften "Kavalleristiska tillämpningsövningar och kavallerifördelningens ledning under striden".¹³ Skriften var ett angrepp på den rådande svenska föreställningen att med rätt "kavallerianda" krävdes varken teori eller praktik. Inte så populärt.

1894 tog hans karriär fart på allvar. På grund av sjukdomsfall vikarierade han som överstelöjtnant & chef för Västgöta regemente och Hästgardet, var kårchef under generalstabens fältövningar, satt ordförande i kommittén för kavalleriets nya exercisreglemente och förordnades i slutet av året till överste & sekundchef för Hästgardet. – "Inte så illa pinkat" som Carl privat uttryckte det. – Som sekundchef reformerade Carl ridutbildningen och avskaffade alla övningar som inte hade grundläggande eller fältmässig betydelse. Fälttjänstövningarna användes för att upptäcka fel och inte för att briljera. Valspråket var *Le mieux est l'ennemi du bien* (Perfection is the enemy of good). 1898-1912 fortsatte han i den andan som general & kavalleriinspektör. Det gällde att följa med sin tid. Eftersom kavalleriet som vapenslag blev alltmer föråldrat var det lättare sagt än gjort. I slutet användes det för spaning och snabba förflyttningar. All strid ägde rum till fots.

1886-1914 var han ordförande i *Stockholms fältrittklubb* som arrangerade ridning efter jakthundar (s k släpjakt), snitseljakter o dyl. 1901-1910 var han ordförande i *Stockholms travsällskap*. 1910-1920 (?) var han ordförande i *Prins Carls Jaktklubb*. Han var även hedersordförande i *Olympiska spelens kommitté för hästtäflingar i Stockholm 1912*, en föregångare till *Svenska ridsportens centralförbund*.

¹¹ prins Carl 1885.

¹² Møller 1990: s. 20.

¹³ prins Carl 1893.

Det finns två oljemålningar av Carl som militär. Dels den bekanta "Blå prinsen" från 1898, ett knäporträtt av Anders Zorn. Dels en liknande studie av Albert Edelfeldt från 1892. Båda med Carl i ljusblå gardesuniform, serafimerorden & värja.

*

1897 gifte sig Carl och var under några år upptagen av vad det förde med sig. Hemgiften var ordentligt tilltagen och hustrun intresserad av heminredning. Paret bodde först i Arvfurstens palats, 1908-1922 i Byströmska villan – både på Djurgården – och från 1923 i en lägenhet på Hovslagargatan 5 på Blasieholmen. Flytten till Hovslagargatan berodde på att danska Landmandsbanken där hustrun hade sina pengar gick i konkurs. I sina memoarer är Carl mycket bitter över att han som prins förväntades leva ståndsmässigt men att han varken fick lön eller statsbidrag. 1899-1908 hade de ett sommarhus på Djurgården – villa Parkudden. 1910 byttes denna ut mot egendomen Fridhem utanför Norrköping. I egendomen ingick skog & jordbruksmarker men den delen arrenderades ut. Umgänget både på Fridhem och hemma var omfattande och det finns en "Fridhemslitteratur":

Under tjugotalet var det som om det svenska herrgårdslivet skulle ha flammats upp en sista gång, innan det definitivt lagt sig att slockna och dö. ... En särskild glädje för oss [Clas & Ebba Bonde] var det intima och trevliga umgänget med prins Carls familj. Prinsessan Ingeborg samlade omkring sig ett litet kotteri, vars medlemmar trivdes särskilt bra tillsammans och gärna gästade varandras hem. ... Det var inte bara ett spirituellt och elegant umgänge utan jag vågar påstå att damerna voro de vackraste och förnämsta, som då stodo att uppleta i Sveriges land. ... [S]lottsfruarna sökte överträffa varandra i att tänka ut nya raffinemanger och överraskningar. ... Det var i förminskad skala [ibland som att närvara] vid en fest i det gamla Versailles.¹⁴

Prins Carl hade inte lika roligt på dessa danstillställningar [som resten av familjen] där han genast efter middagen placerades vid ett bridgebord. Då och då reste han sig, ställde sig vid en dörrpost och såg beundrande med vemodfulla ögon på sina vackra damer, som virvlade runt på dansgolvet. Ofta åkte han hem tidigt. Jag minns en gång att han kom tillbaka efter att ha tagit avsked. Han hade ingen portnyckel och dessutom inga pengar till taxin. Stackars snälle gamle prins, han var helt ovan vid att bo i hyreshus och inte bli hämtad av Stern. Det blev mycket skämtat om den episoden.¹⁵

*

1903 tog Carl på sig ordförandeskapet i Svenska Röda Korsets (SRK:s) verkställande utskott & 1906 valdes han till ordförande i SRK:s överstyrelsen. Från 1912 ägnade han sig åt SRK på heltid. Carl fick frågor om varför han som militär intresserade sig för humanitärt arbete men lämnade aldrig något övertygande svar. Någon pacifist var han i alla fall inte. I sina memoarer påstod han sig ha blivit övertalad av sin mor men det verkar som en efterkonstruktion. Som militär insåg han förmodligen behovet av militär sjukvård.

Varför just Carl tillfrågades framgår inte av historikerna¹⁶ men kanske räckte det med att han var kunglig. Tidigare ordföranden hade varit kronprins Oscar (II) (1865-1872) och prins August (1872-1873). Eftersom August var sjuklig och hade ett rykte som mentalt efterbliven

¹⁴ Bonde 1943: ss. 210-212.

¹⁵ Sparre 1985: s. 75.

¹⁶ Liedesdorff m.fl. red. 1926; Josephson 1936; Hultcrantz 1945; Lorentz & Sagnér 1951.

förväntade man sig uppenbarligen inte alltför mycket av sin ordförande. Carl betraktade dock redan från början SRK som en militär enhet som behövde ryckas upp. SRK hade med tiden förvandlats till ett organisatoriskt rättbo av självstyrande föreningar. Det behövdes en samlande kraft. Lokalföreningarna förefaller inte ha varit tillfrågade vid tillsättningen. De protesterade – om inte mot Carl som person så mot hans initiativ – och ”den sydsvenska filialen” gick t o m ur. Carl tog lärdom. Därefter tillät han så mycket diskussioner att han åtminstone visste när han körde över medlemmarna.

Eftersom majoriteten medlemmar var kvinnor var ”kvinnofrågan” ständigt aktuell. Ett sätt att beskriva Carls uppgift var att han skulle ”leda och mot gemensamma mål samla ivriga, ideellt intresserade kvinnor med den förbryllande blandning av fanatisk radikalism och djupt i hjärtat boende konservatism, som ju ofta utmärker det kvinnliga psyket.”¹⁷ Carl var inte ovänligt inställd – han förefaller ha betraktat engagerade kvinnor med sympati – och så länge amiralskan Lizinka Dyrssen, generalskan Hedda Munck och de övriga höll sig inom sina revir var det få konflikter.

Eftersom Carl kvarstod som ordförande ända till 1945 skulle en uttömmande beskrivning av hans verksamhet där bli alltför lång. Jag inskränker mig till SRK:s omorganisationer 1906, 1915, 1925 & 1945 och de mest omskrivna av SRK:s insatser:

- 1906: Ett av Carls första initiativ som ordförande i överstyrelsen var bildandet av *Frivilliga sjukvårdsväsendets centralråd*. Detta hade följande bakgrund: SRK grundades 1865 under namnet *Föreningen för frivillig vård av sårade och sjuka i fält*. (Sitt nuvarande namn fick det först 1915.) Eftersom Sverige inte hade några krig kom den att ägna sig åt inhemskt socialt arbete & internationella hjälpinsatser. En konkurrerande nationell organisation *Drottning Sophias förening till understödjande av [svenska] härens och flottans sjukvård* (1900-1915) blev snabbt dubbelt så stor. Verksamheterna koordinerades genom *Frivilliga sjukvårdsväsendets centralråd* (1906-1915).
- 1915: SRK:s första krigsinsats under Carls ledning var ambulanshjälp i de två Balkankrigen 1912 & 1913. Det sammelsurium av internationella RK-enheter som då verkade blev ett argument för att i effektivitetens namn 1915 slå ihop SRK & ”Sophiaföreningen” och att avskaffa underföreningarnas självstyre. Eftersom Kvinnoföreningen hade 95 procent av SRK:s medlemmar var dessa högst ovilliga att underordna sig men det löste sig med en kompromiss: I utbyte mot att förlora sin särställning bytte den namn till Direktionen för kvinnoarbete och fortsatte ungefär som förut.
- 1925: 1903 hade SRK+Sophiaföreningen 13500 medlemmar. 1915 35 tusen. 1925 75 tusen. 1935 130 tusen. 1945 över 500 tusen. SRK led av ständig växtvärk och organisationsschemat reviderades årligen. 1925 hade SRK en identitetskris om den civila eller militära verksamheten var huvuduppgift. Frågan hänsköts till Carl som slingrade sig undan med att båda var lika viktiga men att den militära verksamheten var äldst och därför borde nämnas först. Ytterligare en känslig fråga var renodlingen av underföreningarnas verksamhet. Den fick vara.
- 1945: Omorganisationen 1945 cementerade SRK:s karaktär av militär-civil halvstatlig folkrörelse. Ledningen utövades av en överstyrelse på 32 personer + suppleanter

¹⁷ Hultcrantz 1945: s. 100.

representerande SRK, staten (=kyrkan, försvaret & myndigheterna), kommunerna, landstingen, civilförsvaret & arbetsmarknadens parter. SRK:s egna delegater tillsattes genom val men var i minoritet. Stadgarna trädde dock inte i kraft förrän den 1 januari 1951 då både Carl och hans efterträdare Folke Bernadotte avlidit.

SRK:s betydelsefullaste insats under 1:a världskriget var hjälpen till krigsfångar – gåvopaket, upplysningstjänst & att genom inspektioner verka för deras levnadsförhållanden. Carl lyckades få till stånd ett avtal om krigsfångeutväxling mellan Ryssland och Tyskland|Österrike, de sk invalidtågen. Dessa började hösten 1915 och fortsatte i takten två à tre tåg i veckan ända till februari 1918. Sammanlagt 63 tusen invalider utväxlades.

Finlandsambulanserna 1918 ledde till interna diskussioner om SRK verkligen var så neutralt som det gjorde sken av eller det favoriserade ”de vita”. Det tycks ha slutat i ett principbeslut av IRK om att ingångna överenskommelser alltid skulle följas även om det innebar förlust av människoliv. Ett partiskt Röda Kors skulle inte överleva. En annan princip som Carl aldrig släppte var att SRK skulle ansvara för sina egna aktioner. Några internationella samarbetsprojekt förekom inte.

Carls ställning som prins, statlig generalkommissarie & SRK:s ansikte utåt hotade efter kriget att helt strypa de interna diskussionerna. Särskilt som överstyrelsens militära representanter omedelbart instämde i hans inlägg och ansåg fortsatta diskussioner överflödiga. Carl fick vid sammanträdena ofta framhålla att SRK inte styrdes genom hans dekret utan var en demokratisk folkrörelse där alla synpunkter var välkomna. 1918-1921 hjälpte SRK både Tyskland|Österrike, Frankrike, Ryssland & Östeuropa. Tysklandsbarnens vistelser i Sverige och hjälpen till Samara i Ryssland & Gammal-Svenskby i Ukraina blev mycket omskriven. Därefter koncentrerades verksamheten till Norrlands inland:

När vi nu tala om Svenska Röda Korset är det knappast längre med tanke på att organisationen egentligen skall svara för sjukvård i krig. Svenska Röda Korset är i dag en inhemsk social hälso- och sjukvårdsorganisation, som söker sin like i världen. Det är ordnad flygambulans och sjukhärbargen i de norrländska ödebygderna, förlossningshem i trakter som ligga avlägset från sjukhus och lasarett, sommarkolonier för barn, folkbad och badstugor, upplysningskurser i hälso- och sjukvård, snabb hjälp när undernäring till följd av ekonomiska kriser hota barnen i skogs- och industridistrikt, sjuksköterskor, hemvårdarinnor, ödemarkssamariter, flera hundra hälso- och sjukvårdsinrättningar utströdda över hela landet, en ständigt växande välfärdsinstitution, som under de senaste tio åren anförtrots i det närmaste lika många miljoner kronor av det allmänna eller insamlade medel att användas i det goda tjänst.¹⁸

Segrarländerna i 1:a världskriget gick 1919 ihop för att grunda en egen RK-organisation, ”League of Red Cross Societies” (”Ligan”). I statuterna ingick att de fem grundarländerna USA, England, Frankrike, Italien & Japan hade rätt att utesluta Tyskland, Österrike, Ungern, Bulgarien, Turkiet & Ryssland vilket hotade spränga RK som internationell organisation. Mellankrigstiden hade RK två center: IRK i Genève (med militär inriktning) & ”Ligan” i Paris (med civil inriktning). Carls position är oklar. Han samarbetade med ”Ligan” samtidigt som han försökte få den nedlagd. Under 2:a världskriget slutade ”Ligan” att fungera och ett försvagat IRK arbetade vidare.

¹⁸ R.J. [Robert Josephsson.] ”En lycklig man.” Vecko Journalen 1936:9, ss. 20-23.; Hjelm 2008.

SRK:s verksamhet under 2:a världskriget var en upprepning av den under 1:a världskriget men Carl var nu till åren kommen och det var andra som var aktiva. Hans namn förekommer framförallt i förhandlingarna med de tyska ockupationsmyndigheterna i Norge, om att låta norska barn komma till Sverige. Den verksamheten kom dock aldrig igång. Hultcrantz¹⁹ ansåg Carls främsta insatser varit att hålla ihop SRK under tiden som den expanderade till nära 100 gånger sin ursprungliga storlek och att han lyckats etablera humanitärt arbete i opinionen som något beundransvärt, specifikt ”svenskt” och ”manligt” (=krigiskt) snarare än kvinnögra. Tillkommer SRK:s konkreta insatser: fyrtioalet internationella fältsjukhus, ambulans- och nödhjälpsexpeditioner (bl a till Etiopien & Spanien) och en stor socialhygienisk verksamhet.

Efter 1:a världskriget belönades Carl med förtjänstmedaljen ”Illis quorum” i guld med kedja och utnämndes till medicine hedersdoktor & hedersledamot av läkarsällskapet. Vid Carls avgång 1945 instiftade Gustaf V en humanitär medalj – prins Carl-medaljen – vars förste mottagare (postumt) blev Folke Bernadotte. Carl nominerades 1917 & 1944 till Nobels fredspris men priset gick till IRK. Hyllningarna till Carl efter avgången drunknade dock i hyllningarna till Folke Bernadotte.

*

Carls 3:e karriär som kunglighet är svårare att komma åt. Hans arkiv är rensat på allting utom det han själv ville lämna efter sig. Jag radar (ganska godtyckligt) fem punkter:

- Liksom Sophia, Gustaf & Eugen deltog Carl i de interna diskussionerna om unionens problem. Under faderns och Gustafs Norgevistelser var han regent och sin fars kunskapare om stämningarna. Kriserna 1895 & 1905 skall han – genom att försöka se konflikten även ur norrmännens ögon – ha haft ett återhållande inflytande. Som bevis för detta citeras ofta någon passus ur hans memoarer där han tar avstånd från sin universitetslärare i statsvetenskap Oscar Alin – en känd hög i unionsfrågor – och Carls magistrala sammanfattning av konflikten: ”När nu Norge absolut ville bli kvitt unionen, så måste man erkänna, att norrmännen med stor skicklighet och seg uthållighet fullföljde detta mål ända till slutet. Hänsynsfulla voro icke de män, som ledde den separatistiska rörelsen i Norge, men konsekventa.”²⁰ Enligt andra källor beundrade Carl Vilhelm II och ville 1895 följa dennes råd att sätta hårt mot hårt.
- Carl var 1887 påtänkt som regent av Bulgarien – han anses t o m varit intresserad av posten – men valdes i stället prins Ferdinand av Sachsen-Coburg-Gotha. Efteråt kan man väl säga att Carl inte förefaller som tillräckligt hänsynslös eller beräknande för att ha passat till posten.
- Eftersom norrmännen ville undvika in- & utrikes komplikationer av sin borgerliga ”revolution” blev det aldrig någon norsk republik utan en konstitutionell monarki, enligt de tankegångar som diplomaten Sigurd Ibsen (1859-1930) framförde så tidigt som 1898. Det sk Bernadottealternativet.²¹ En mängd tronkandidater diskuterades, bland dem Carl, som faktiskt 1905 fick ett erbjudande. Norén Isaksen har beskrivit turerna.²² För att försvara sig mot anklagelser för att i eget syfte ha intrigerat mot sin

¹⁹ Hultcrantz 1945: ss. 199-200.

²⁰ prins Carl 1931: s. 411.

²¹ Leiren 1978; Hoelseth 1997.

²² Norén Isaksen 2006a & 2006b.

far skrev Carl ett pm om händelseförloppet som han dock lät hemligstämpla intill 1965:

[Jag ber om att] bli trodd på mitt ord då jag säger, att jag icke önskade det [att bli kung av Norge], utan att, såväl min hustru som jag själf, tvärtom betraktade den eventualiteten som en ren olycka för oss bägge. Jag upprepar detta här högtidligen inför kommande generationer enär jag alltjämt erfar att det trots allt ännu i denna stund finnas personer, som icke vilja tro, att en konungakrona kunde vara oss likgiltig. Ja till och med min egen svärfar, som dock borde känna sin dotter bättre än andra och för hvilken icke heller jag är någon främling, äflas ännu att förklara vår berättigade och naturliga stramhet mot norrmännen och strängheten i vårt omdöme om deras handlingssätt mot min Far och mitt land för afundsjuka och besvikenhet i tronföljdsfrågan. Till mig har han ej haft mod att så säga, men väl till min Hustru. Det är starkt detta, och det är ganska hårdt att en för oss så föga smickrande uppfattning om vår ställning till konungafrågan, utan att vi ha den minsta skuld däri, ännu är spridd i så pass vida kretsar.²³

- Carl var också involverad i borggårdstalet 1914. Det som är dokumenterat är att han försökte tona ned Hedins formuleringar vilket inte lyckades honom. Han närvarade under Gustafs framförande av talet på inre borggården och han upprepade talet för de på yttre borggården som ej kunnat höra det. Oavsett sin åsikt om talet var han lojal mot sin troned.
- Som medlem av kungahuset hade Carl en diplomatisk funktion. T ex användes hans Norgebesök 1925 & 1926 som ett led i normaliseringen av de officiella förbindelserna länderna emellan.

*

Som arvprins var Carl framförallt angelägen om att minimera särbehandlingen av sin person. Under hans far hade det vuxit fram förväntningar om att ingen av kunglig börd fick lämna slottet utan adjutant eller hovdam eller bete sig som folk gör mest, t ex besöka teater eller äta på restaurang. Carl irriterade sig livet ut på inkonsekvensen i att först gratulera bröderna för att i demokratisk ordning ha gått i en allmän skola och därefter kräva att de genom kläder, uppträdande & yrkesval markerade sin särställning.

Carl som person beskrivs som spontan, festglad, energisk, vänfast, familjekär & lättrodd. Han dog i hjärtsvikt den 24 oktober 1951.

²³ prins Carl 1905/1906: ss. 59-60; Norén Isaksen 2006a: s. 133.